

УДК [378.147:159.9]:378.011

**МОДЕЛЮВАННЯ КОНТЕКСТУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН****Е. В. Рамзані**

У статті визначено основні напрямки моделювання контексту педагогічної діяльності у викладанні психологічних дисциплін.

***Ключові слова:** психологічна компетентність, моделювання контексту педагогічної діяльності, схеми контекстуального моделювання.*

Модернізація освіти пов'язана із широкими соціально-економічними перетвореннями, що відбуваються в нашій країні і в світі в цілому. Сучасному суспільству потрібні освічені, компетентні фахівці, які вільно орієнтуються у швидкоплинному світі, здатні приймати відповідальні рішення у ситуаціях вибору, прогнозувати наслідки професійних та особистісних ситуацій, здатні до співпраці. Нова парадигма освіти повинна бути орієнтована на формування потреб в постійному поповненні і оновленні знань, вдосконаленні умінь і навиків, їх закріпленні і перетворенні в компетенції.

Зміст психологічної підготовки, побудованої відповідно до компетентнісного та особистісно орієнтованого підходів, припускає: розвиток у студентів рефлексивних здібностей, завдяки яким стає можливим усвідомлення індивідуально-психологічних характеристик у себе і в інших учасників освітнього процесу; розуміння на основі цього власного психологічного ресурсу; усвідомлений вибір шляхів адекватного використання ресурсу в майбутній професійній діяльності через формування вже в студентські роки індивідуального стилю діяльності; уміння вибудовувати взаємодію зі всіма суб'єктами освітнього процесу в режимі діалогу, партнерства і розвитку, співпраці і ненасильства.

Аналіз утруднень випускників, що вийшли в самостійне професійне життя, і випускників, які продовжують освіту у педагогічних ВНЗ, свідчать про те, що в процесі підготовки фахівця увага насамперед звертається на загальну теоретичну підготовку у

галузі психології. Тільки половина випускників задоволені своїми знанням з психології, відзначають слабку практичну спрямованість, певну абстрактність та описовість курсу психології.

Психологічна компетентність розглядається і як рівень психологічної культури (І. Дубровіна, В. Семикін та ін.), і як самостійний вид компетентності, складова професійної компетентності (А. Маркова, А. Деркач, В. Зазикін та ін.). Останніми роками з'явилася тенденція щодо інтеграції психологічної компетентності з педагогічною або до розгляду психологічної компетентності як складової педагогічної (М. Лук'янова, Л. Мітіна та ін.). У науковому доробку психологів та педагогів представлені окремі компоненти психологічної компетентності вчителя: професійна самосвідомість (Д. Розін), ефективні стилі діяльності (Н. Кузьміна, А. Маркова) і педагогічного спілкування (С. Шеїн, С. Братченко, Г. Ковальов), психологічні уміння, комунікативна компетентність (Ю. Жуков, Л. Петровська), професійнозначущі особистісні якості (Ф. Гоноболін, І. Зязюн, І. Юсупов). Разом з тим потребує спеціального дослідження проблема ставлення студентів – майбутніх педагогів – до психологічного знання.

Мета статті – визначити основні напрямки моделювання контексту педагогічної діяльності у викладанні психологічних дисциплін.

Викладання психологічних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх учителів має враховувати контекст педагогічної діяльності, який моделюється з урахуванням реалій сучасної педагогічної практики. Такий підхід обґрунтовано у дослідженнях О. Єфремової [3]. Основними схемами моделювання контексту педагогічної діяльності в процесі викладання дисциплін психологічного циклу визначено такі:

- „Від проблеми”: викладач представляє реальну проблему педагогічної діяльності, яка неадекватно вирішується вчителем; студенти розглядають можливість її ефективнішого вирішення на базі психологічних знань; прогнозують форми, методи і результати педагогічної дії; далі висновки студентів апробуються в ході педпрактики або лабораторної роботи;
- „Від психологічного знання”: викладач пропонує проблемну ситуацію по аналізу можливостей застосування даного теоретичного

матеріалу в освітньому процесі; студенти розробляють відповідні рекомендації, які апробуються в школі, – на педпрактиці, при виконанні творчих завдань, проведенні науково-дослідної роботи;

➤ „Від учня”: студенти проводять діагностику психічних особливостей конкретних учнів, ці дані використовуються ними при конструюванні доцільних схем педагогічної діяльності, які упроваджуються і перевіряються в ході педпрактики, лабораторної, науково-дослідної роботи;

➤ „Від вчителя”: проводиться діагностика професійних якостей вчителя або студента-практиканта, визначаються шляхи вдосконалення педагогічної діяльності (досліджуються в ході педпрактики) або завдання професійного самовиховання (аналізуються при написанні курсових і кваліфікаційних робіт, що включають практичне експериментування);

➤ „Від психологічного аналізу проблеми”: на основі спеціальної організованої рефлексії з опорою на наявні психологічні знання студенти самостійно виділяють актуальні проблеми школи, приховані від безпосереднього спостерігача;

➤ „Від результату”: вводиться ситуація пошуку ефективних шляхів і засобів педагогічної діяльності, націлених на досягнення заданого результату; розробки студентів апробуються і обґрунтовуються в ході педпрактики, при виконанні наукових робіт (доповіді, курсові та ін.);

➤ „Від інтерпретації”: на основі аналізу літератури, інтерпретації традиційних поглядів на навчальну, педагогічну діяльність студенти включаються в ситуацію дослідження педагогічних інновацій і переосмислення негативних стереотипів педагогічної праці; практичні висновки дослідження апробуються в процесі узагальнення передового педагогічного досвіду або в ході роботи в школі.

Робота студентів з психологічною літературою виступає елементом системного моделювання цілісної педагогічної діяльності в процесі освіти майбутніх вчителів. Наведемо приклади реалізації описаних схем стосовно роботи з текстами психолого-педагогічного змісту, які використовуються з метою проблематизації або містять матеріал для визначення ефективних методів і засобів педагогічної дії.

За схемою „Від проблеми” викладач констатує, наприклад, проблему соціальної дезадаптації багатьох інтелектуально обдарованих

дітей в школі і недостатньої готовності вчителя до урахування їх індивідуальних і вікових психологічних особливостей. Наводяться приклади з реальної практики: дуже здібні, але нестандартні, і, на думку вчителя, „важкі” діти, потрапляють в коректувальні класи, переводяться на індивідуальне навчання, якщо не уміють працювати в групі (формальний привід – медичні свідчення), отримують низькі річні відмітки при об'єктивно хорошому засвоєнні програми, ненавидять школу і вчителя і так далі. Приклади підтверджуються фактами з психологічної літератури: так, за даними П. Торренса, близько 30% дітей, що відраховуються з шкіл за нездатність, неуспішність і навіть дурість, становлять діти обдаровані і надобдаровані; у 70-ті – 80-ті роки з'являється нова галузь психологічних досліджень – психологія талановитих, але не успішних в школі дітей; багато обдарованих і талановитих дітей відчують стан депресії і змушені маскувати свою обдарованість. Студентам пропонуються тексти з хрестоматій з педагогічної психології, фрагменти з наукових статей тощо. На основі вивчення текстів необхідно виконати такі завдання:

1. Скласти опорні схеми-конспекти „Психологічні особливості обдарованих дітей і специфіка їх вікового розвитку”; „Психологічні проблеми інтелектуально обдарованих дітей і їх причини”; „Особливості навчання обдарованих дітей і вимоги до вчителя, що працює з обдарованими дітьми”.

2. Підібрати приклади з реальної практики роботи школи, що підтверджують або спростовують наведені в літературі положення.

3. Визначити завдання і шляхи реалізації індивідуального підходу до роботи з інтелектуально обдарованим учнем (психологічний портрет конкретного учня складається викладачем або студентом на основі спостережень у початковій школі).

Виконання студентами цих завдань обговорюється на семінарському (практичному) занятті, найцікавіші проекти реалізації індивідуального підходу пропонуються для практичної апробації в школі. Здійснюється один з трьох варіантів апробації: студент реалізує розроблені рекомендації в ході педпрактики; студент пропонує вчителю апробувати виділені завдання і шляхи роботи з учнем і аналізує досягнуті результати і думку педагога про проект, що реалізується; проект передається старшокурсникові для впровадження

в ході педпрактики. Результати апробації проекту аналізуються на практичному занятті, викличних консультаціях, при підготовці доповідей, рефератів, курсових робіт по проблемах навчання і розвитку інтелектуально обдарованих дітей.

Упровадження такої схеми сприяло, по-перше, активізації інтересу студентів до проблеми, що розглядається, по-друге, студенти активно включилися до пошуку та добору прикладів з реальної шкільної практики, по-третє, студенти більш вільно оперували термінологією (наприклад, дивергентність творчого мислення, перфекціонізм, гіперсензитивність, рівень соціальної адаптації обдарованих дітей тощо); по-четверте, виконання завдань створювало умови для критичного ставлення до різних ситуацій, доречного коментування тих або інших положень в аспекті їх актуальності або дискусійності, по-п'яте, актуалізувалася спрямованість на застосування психологічних знань у практичній діяльності, їх засвоєння з погляду потреб педагогічної практики. Слід зазначити інтерес студентів до реалізації кращих проектів у школі в ході педпрактики.

При реалізації схеми „Від психологічного знання” увага студентів була звернена до наукових психологічних текстів (наприклад, роботи А. Маркової, Л. Мітіної, Є. Климова та ін.). На підставі роботи із текстами пропонувалося складання опорних конспектів, тезаурусів за темою заняття. Застосування даної моделі сприяло кращому засвоєнню базових понять – забезпеченню таких характеристик засвоєння, як повнота, системність, міцність, готовність до актуалізації знань.

При моделюванні контексту професійної педагогічної діяльності за схемою „Від учня” під час вивчення вікової психології студенти виконували практичну роботу з діагностики особливостей самооцінки учнівської молоді: рівень, адекватність, стійкість, диференційованість, зверталися до наукових текстів із зазначеної проблеми. Використовуючи описані авторами прийоми розвитку в школярів самооцінки і самоаналізу, студенти склали плани індивідуальної роботи з учнями. Відповідні навички вивчення особистості учня надалі використовувалися у процесі педагогічної практики.

Реалізація схеми „Від учителя” передбачала вивчення та аналіз текстів, пов'язаних із описом педагогічної діяльності (пропонувалися тексти з педагогічної періодики, Інтернету), аналізом індивідуального стилю педагогічної діяльності. На підставі даних текстів студенти

складали психологічну характеристику відповідних аспектів праці вчителя, визначали шляхи вдосконалення індивідуального стилю педагогічної діяльності. Згодом, у процесі педагогічної практики здійснювалася діагностика власної педагогічної діяльності і спілкування, визначалися рекомендації з професійного самовдосконалення.

Наведені схеми контекстуального моделювання можуть перетинатися в процесі викладання, накладатися одна на одну. Умовами їх реалізації є інтеграція у викладанні психологічних тем, розділів, курсів, поглиблення міжпредметних зв'язків з педагогічними дисциплінами і методиками викладання окремих дисциплін, безпосередній вихід на педагогічну практику і науково-дослідну роботу студентів. Організація роботи з психологічними текстами передбачає спеціальний методичний супровід: наявність питань і завдань з актуалізації зв'язку теоретичного матеріалу, що вивчається, з практикою роботи школи, рефлексії його значення для розвитку професійного мислення майбутнього вчителя, систематизації матеріалу в аспекті, доцільному для формування психологічної компетентності майбутніх вчителів.

Література

1. Вербицкий А. А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения / А. А. Вербицкий. – М.: Исслед. центр проблем качества подготовки спец-в, 2004. – 84 с.
2. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А. А. Вербицкий. – М. : Высш. шк., 1991. – 207с.
3. Ефремова О. И. Реализация принципа контекстного обучения при организации работы студентов педвуза с психологическим текстом / О. И. Ефремова // Известия Тульского государственного университета. Серия «Психология». Вып. 4. – Тула: Изд-во ТулГУ, 2004. – С.266 – 276.
4. Климов Е. А. Педагогический труд: психологические составляющие: Учеб. пособие / Е. А. Климов. – М. : Изд-во МГУ, Издат. центр «Академия», 2004. – 240 с.

МОДЕЛИРОВАНИЕ КОНТЕКСТА ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ПРЕПОДАВАНИИ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН

Э. В. Рамзани

В статье обозначены основные направления моделирования контекста педагогической деятельности в преподавании психологических дисциплин.

Ключевые слова: *психологическая компетентность, моделирование контекста педагогической деятельности, схемы контекстуального моделирования.*

DESING OF CONTEXT OF EDUCATIONALLY CORRECT ACTIVITY IN TEACHING OF PSYCHOLOGICAL DISCIPLINES

E. V. Ramzani

In the article basic directions of design of pedagogical activity context are specified in teaching of psychological disciplines.

Keywords: *psychological competence, design of pedagogical activity context, charts of contextual design.*

Рамзані Елліна Вікторівна – старший викладач кафедри психології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Луганськ, Україна) E – mail: e.ramzani@mail.ru

Ramzani Ellina Viktorivna – senior lecturer of Psychology department of Luhansk Taras Shevchenko National University (the city of Luhansk) E – mail: e.ramzani@mail.ru

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка Л. Л. Бутенко (Луганськ, Україна)

Reviewer – Butenko L.L., Assistant Professor of the Department of Pedagogics of Luhans'k Taras Shevchenko National University (Luhans'k, Ukraine)

УДК 37.037

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ

С. Ф. Рашидов

У статті проаналізовано теоретичні аспекти виховання толерантності - світоглядної, моральної та психологічної якості індивіда, що дозволяє йому приймати або не приймати інші соціальні та культурні норми (ідентичності) в межах поваги до прав людини.